

Fragmenter af Breve, skrevne paa en Reise,
der i Aaret 1816 foretoges i England
af en Tydsker.

(Oversatte ved Udgiveren.)

(Andet Brev.)

Forfatteren omhandler i dette Brev de vigtigste
Gjødemidler, som i England anvendes, og siger
i den Anledning, om den dyriske Gjødning og dens
Behandling, det, som jeg her agter at meddele Læ-
serne.

Gjødningen, siger Forfatteren, samles i Al-
mindelighed paa Gaarden, da Dvæget sædvanligent
fodres der. *) Ligestor Mængde Foder, opfodret
af et lige Antal Dvæg, yder af to Marsager min-
dre Gjødning i England end i Tydskland; først,
fordi Dvæget græsser i England i et i det mind-
ste dobbelt saa stort Tidrum, som i Tydskland,
hvorved følgelig en langt større Deel af de dyr-
ske Excrementer forblive usamlede der, end her,
og for det andet, fordi Engländerne ikke avle
Rug, hvis Halm som bekjendt bidrager langt mere
til Gjødningens Forøgelse, end Hvedehalmen, der
ved større Porøstet hurtigere opløses, og følgelig,
hvad Massen angaaer, formindskes.

*) Dvæget fores sædvanligent paa Gaardspladsen
ei i Stalden.

Gjødningen forbliver ikke paa Gaardene, men den underkastes en forbedrende Behandling i Dynger, som enten anlægges paa Ageren, der skal gjødfes, eller paa Veien, eller paa ethvert andet beleiligt, kun ei for langt fra Gaarden værende Sted. Med saadanne Møddinger har man et dobbelt Niemed, enten at forvandle den friske halmblandede Gjødning til en, overensstemmende med dens Bearbejdning, meer eller mindre feed Gjødning, eller at tilberede Blandingsmøg deraf.

Den almindeligste Mening er, at Gjødningen ei kan bruges frisk, saaledes som den falder i Gaarden, men at den tvertimod uomgængelig, for at værde kraftig, bør være fuldkommen forraadnet, hvilket fremmes ved Møddingernes Omstikning. Disse dannes med storre Omhu end fornødent synes. Man taalder aldeles ikke at Rarrerne hvori Gjødningen udfjøres, selv om Møddingen endnu er ganske lav, fjøre op derpaa, men maae tvertimod holde ved Siden deraf, og Gjødningen fastes paa Dyngen; thi man antager at Gjødningens Gjæring standser ved Sammentrykningen da Luftens Gjennemstrømning, der fremmer Gjæringen, derved hindres. En Arbejder opkaster Gjødningen og lægger den saaledes, at han ved fra alle fire Sider at trække ind paa Møddingen, giver den en langagtig, firkantet Dannelse og naar Møddingen saaledes har foroven omtrent en Trediedeel af Grundens Bredde, saa tilklappes den. Ved Si-

bernes Ekstraaning mener man at hindre, at den ved Sjæringen uddrevne Rugtighed, ei fremqvæler og tabes. For at hindre Sjødningen fra at uddunste, dækkes Møddingerne med et Par Sommer Jord. Kalder om Vinteren Snee, saa iler man at optaarne denne saa hoit mueligt paa Møddingerne; thi man anseer Snevandet for et virksommere Sjæringsmiddel end Regn eller andet Vand, især fordi det langsomt, efterhaanden som Sneen smeltes, indjages af Møddingen.

Efter flere Ugers Forløb, omstikkes Møddingen; een Gang om Sjødningen skal bruges til Hvede, to Gange om til Turnips; thi dertil kan Sjødningen ikke være for kort og fiddet. Nu undlade dog adskillige Landmænd, efter en nyere Theorie *), at omstikke Sjødningen, i det de paastaae, at den, ved de Uddunstninger, som derved foranlediges, taber en betydelig Deel af sin Kraft.

Mig synes, at man ei behøver at anføre vidtsægte videnskabelige Grunde, for at bevise, at det er usordeelagtigt at anlægge Møddinger paa Marken. Arbeidet meer end fordobles og Masser formindstes i det mindste en Trediedeel, hvorom enhver er overbevist, der, som forhen oftestete hos os, udførte Sjødningen om Vinteren og lagde den i store Dyrger. Men Sjødningssaaens

*) Ganske overensstemmende med Thæers Mening.

Udg.

Formindfelse undgaaes ikke, som Engælnderne selv have tilfæet mig, ved paa hiin omhyggelige Maade at anlægge Møddingerne. Da imidlertid vort Qvæg fodres paa Stalden, ei paa Gaarden, saa dannes Møddingerne, saa at sig af sig selv, og man kan altsaa, for saavidt det maatte ansees hensigtsmæssigt, paa blot nogenlunde rummelige Gaarde, anlægge Møddingerne ligesaa omhyggeligt, som Engælnderne.

Disse kjende derimod aldeles ikke den Fremgangsmaade, som jeg anseer for allerhensigtsmæssigt, nemlig at lade Gjødningen forblive i Stalden, indtil den udføres umiddelbart til sin Bestemmelse. Formindstes Plantenæringen i Gjødningen ved Uddunstning, hvorom jeg er overbevist, saa kan denne ikke bedre undgaaes, end ved at lade Gjødningen forblive i Stalden. Og er ei Varmen det virksomste Gjæringsmiddel? Hovedindvendingen herimod er, at man saaledes mueligen kunde staae Qvægets Sundhed. Men Erfaringen har, hvad Faarene angaaer, fuldkommen gjendrevet denne Formening, og ei med mindre Vished, skjøndt ikke saa almindeligen, er det bevist, at Hornqvæget heller ikke lider ved at Gjødningen samles i Stalden. Forudsætte vi dette, saa kan der ingen Tvivl være om, at denne Fremgangsmaade er gavnlig, da, uden Hensyn paa at man derved erholder meer Gjødning, der ikke kommer til at uddunste, selv det sparede Arbeide, er en betydelig Fordeel.

J vore store Uvlsbrug koster Gjødningens Udbringelse, i vor 7 Maaneder lange Vinter, meget; men dobbelt besværligt vorder dette ved den bedre Vårstids Værmelse, da de Arbeidere, som maae bruges til dette Arbeide, vare nødvendigere i Marken.

Dog handler jeg maastee ikke rigtigt, ved ubestemt at anbefale en Fremgangsmaade, om hvis Gavnlighed jeg af egen Erfaring ei er tilstrækkelig overbevist, hvilket netop er mit Tilfælde hvad Qvægstaldene angaae; da jeg imidlertid iaar, til dette Viemedes Opnaaelse, lader paa et af mine Godser opføre en Stald til 200 Køer, og efter Hundes Bygningsmaade, saa skal jeg maastee i Fremtiden have Leilighed til at meddele mine Erfaringer i saa Henseende.

Det er almindeligt her hos os, at lade Faaregjødningen forblive i Stalden, og den Skif, at udbringe den deraf, have nogle fulgt, og andre forladt. Jeg vil ikke med Tavshed forbigaae den Eadvane, i de to sidste Maaneder Gjødningen forbliver i Stalden at overøse den med Vand, da dette er et saare gavnligt Foretagende. Uden denne Befugtning, som gjentages hver 14de Dag, og som naturligtvis bedst skeer med Gjødningsaft, dannes i Faaregjødningen stedse Skimmel, og den kan følgerig aldrig hensættes i den sidste Tilstand, hvori den letteig gaaer over, naar den ikke ud-tørres.

Endstjændt det, som allerede er sagt, er de fleste engelske Landvænds Grundfætning, at Gjødning først efterat den er flere Maaneder gammel og fuldkommen forraadnet, bør bruges paa Ageren, saa have dog i de senere Tider nogle særdeles indsigtsfulde Landmænd i Norfolk, saavel som i andre Provindser, men fornemmeligen i Skotland, begyndt at tvivle paa Rigtigheden heraf, og at gaae over til den anden Mening. Jeg har ikke forsaamt nogen Leilighed til at indhente Efterretning om denne nyttige Gjenstand; men overalt i Engeland fandt jeg vakkende Meninger, der dog, som mig syntes, langt mere hidrørte fra Vedhængenhed ved en saa gammel Grundfætning, end fra Tvivl om at den nye var unyttig; thi man vogte sig vel fra at troe, at Sædvane og Tilboielighed til det brugelige — Agerdyrkningens Glendrian — har mindre Indflydelse paa Engælænderne end paa os.

Hr. Cooke, Bloomfield, Warden, Willoughby i Engeland, og Skotlands to beramteste Agerdyrkere Hr. Venie og Brown, yttre sig aldeles eens og sige:

Det er ved Theorie og Praxis afgjort, at den ugjærede, og umiddelbar ved Halmen opfangede Gjødning, gjødsker Jorden til enhver Korn eller Bælgfrugt. Ligesaa afgjort er det, at man ved strag at bruge den, har i det mindste en Femtedeel større Masse, da denne ved en i 3 til 4 Maaneder fortsat Gjøring, i det mindste formindskes en

Femtedeel. Det er ligeledes ved Theorie og Erfaring bekræftet, at den paa Ageren strøede friske Gjødning, istedetfor at uddunste — hvilket fædse er dens Tilfælde saavel i smaae som store Dynger — tilegner sig frugtbare Dele fra Atmosphæren og sætter det Jordsmøn, hvor paa den ligger strøet, i en Gjæringstilstand, hvorved den vorder saare gunstig for enhver i den nedlagt Sædart *). Men det er paa den anden Side ligeledes afgjort, at de Frugter, der radsaaes og behaffes enten ved Haandarbejde eller Hæsekraft, og som behøve et dybt bearbejdet, saavel som fuldkommen skjernet Jordsmøn, lykkes bedre, naar den Gjødning, der bruges til dem, er meget kort og fuldkommen forraadnet. Dog ere Kartofferne i saa Henseende en Undtagelse, da disse, som jeg andensteds omstændeligere skal berøre, fælden eller aldrig dyrkes i det store, i de større engelske Agerbrug.

Efter denne Grundsetning, som den ogsaa udenfor sit Fædreland agtede John Sinclair, i sit Værk om det Skotske Agerbrug, tiltræder, gaae de allerede anførte indsigtsfulde Mænd tilværks, og efterlignes allerede af mange udmærkede engelske og skotske Landmænd. De vedblive vel at udfjøre Gjødning til Blandingsmøddinger, til Brug

*) Endelig høre vi da altsaa ogsaa denne Sandhed fra Englands berømteste Agerdyrkere.

paa deres Koeagre, men ikke for, som allerede er anført, at lægge den i ublandede Møddinger, der senere skulle omstikkes og udages. De finde det tværtimod meget fordeelagtigt, at udfjøre den om Vinteren ligesom den sveder, og at strøe den paa deres Bønne- Erte eller Vikkeagre, eller paa de Kløver- og Hvedemarker, der skulle opbrydes. Og denne Fremgangsmaade ansee de for saa afgjort fordeelagtig, at de aldeles ikke tvivle paa, at den jo om søie Tid vil worde almindelig. —

Nu gaaer Brevets Forsatter over til at anføre hvad han selv i denne Anledning har erfaret, og siger da:

I 10 Aar har jeg fulgt samme Grundsætning ved mit eget Avlsbrug. Enhver Gjødning, blot Faaregjødningen undtagen, udfjøres uafsladelig saasnart den er falden, selv uden Hensyn paa om Ageren er dækket af Sne, og strøes uden Ophold, efter sin Bestemmelse paa Bønne- Erte- eller Vikkeagrene. Netop denne Fremgangsmaade troer jeg at burde tilregne den overraskende Frugtbarhedstilstand, hvortil mine Jorder ere bragte.

Det synes virkelig at være ligesaa afgjort, at en tidligere Benyttelse af Gjødningen frembringer samme Resultat med Hensyn paa Jordens Frugtbarhed, som Rente lagt til Rente med Hensyn paa Capitaler. Gid hiin Sandhed snart worde den vindfibellige Landmand ligesaa indlysende, som denne er det for Agerkarlen! —

Længere frem udlader Brevets Forfatter sig om Urinens Anvendelse saaledes:

I det engelske Agerbrug anvender man ikke Urinen saa regelret, som i Nederlandene, og nogle tydste Egne; dog har jeg i Engeland forefundet de dertil fornødne Indretninger, en muret Kumme og en Tønde paa Hjul. Engellænderne erkjende Urinens Virksomhed, men de finde, at dens Brug er mange Vanskeligheder underkastet, endstjondt den blot er tilstrækkelig til et lidet Areal. Derfor benytte de den paa en anden meget hensigtsvarende Maade. Man gjør de Kummer, hvori Urinen skal samles, meget flade, og forsyner dem paa den ene Side med en Indfjorsel. Saa ofte der er Fugtighed i dem, dækkes den med Jord; denne der gjennebranges af Urinen, forvandles til fuldkommen Mistbænkjord og tilføres Blandingsmøddingen istedetfor almindelig Jord. Denne Fremgangsmaade er om ei heqvemmere, dog bedre, end at føre Urin paa Ageren, hvor den sielden kan tilbørligen fordeles. Ogsaa synes mig, at denne Maade til at benytte Urinen, er, selv uden at vi tilberede Blandingsmøddinger, udførlig, og saare gavnlig for vore Avlsbrug; thi vore Møddingepladse ere stedse saa store, at der er Plads til en muret Fordybning, og den af Gjødningsaften gjennebrangte Jord kan enten umiddelbar føres paa Ageren eller sættes i Bunker paa Gaarden. Men i de Avlsbrug, hvor den friske Gjødning naflade-

lig fjøres paa Ngeren, har man bemærket, at om
 Qvæget end faaer saftig Foder, erholder man dog
 langt mindre Gjødningsaft. Dette hidrører der-
 fra, at Gjødningsaften først affondrer sig, naar
 Halmen er overmåttet deraf. I den Omstændig-
 hed, at man, ved at udfjøre Gjødningen frisk, beva-
 rer den disse flydende Dele, ligger rimeligviis Nar-
 fagen til dens hurtige Virksomhed, og uimodsigeli-
 gen Grunden, hvorfor man kan paaefjøre den tyn-
 dere, og altsaa gjødffe større Stykker. —

Efterat have afhandlet denne Gjenstand, gaaer
 vor Forfatter over til at tale om Kalkens Anven-
 delse, som Gjødning, i det engelske Ngerbrug, men
 da vort Land ei er af Naturen saa begavet med
 det Product som Engeland, og da det som Følge
 heraf bliver meget for kostbart for os, og blot kan
 anvendes i Egne, hvor Kalken graves, og Brand-
 fel, uden at være kostbart, er for Haanden, saa
 forbigaaes det, han derom siger.

Mergelen, der i det nordlige Tydskland, saa-
 velsom i Holfsten spiller saa betydelig en Rolle,
 gjør kun liden Lykke i Engeland, tildeels fordi den
 ved sin voluminose Transport vorder Engelænder-
 ne kostbarere end Kalken.

Tangen spiller derimod paa Kysterne en stor
 Rolle. Forfatteren siger, at den hyppigen benyttes
 paa Englands Kyster som Gjødning, og at man
 især anseer den Slags, der er overdrager med feed
 Slim, for saa meget værd, at af Jorder, hvortil

man kan erholde den, gives 2 til 3 Species høiere Afgift for hver Tonde Land.

Paa Den Chanet, vedbliver han, saae jeg de overordentligste Hvede- og Vonneafgrøder, skjøndt ingen andre Frugter, end netop disse to, veylende dyrkedes, hvortil gjødfedes i 7 Aar, een Gang med Tang og een Gang med Gjødning. Ligeledes saae jeg en Gaard ved Dunbar paa Skotlands Vestkyst, hvis Jorder hvert andet Aar gjødfedes med Tang, og som derved *) sattes i Stand til at kunne taale følgende meget tærende Sædfolge: 1) Koer, 2) Winterhvede, der saaes om Foraaret **), 3) Rod Kløver, 4) Hvede. Dette Afsbrug var forresten et Mynster paa Omhøe og Anstrengelse; thi ei blot Koeageren, men ogsaa begge de radsaae Hvedeagre behaffedes med Haandhafften.

*) De erholdt dog formodentlig ogsaa Gjødning.
Udg.

***) Det er i Februar.
Udg.